

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА – СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Сучасний цивілізаційний процес, який характеризується його глобалізацією, прогресуючим зростанням значущості гуманітарної сфери, високих інформаційних технологій, постіндустріальних принципів суспільного розвитку, а також підвищенням ролі інтелектуального капіталу та соціальних і гуманітарних чинників економічного прогресу сприяє не тільки економічному зростанню, а й розширенню можливостей людей, їхньому інтелектуальному та духовному збагаченню і розвитку. Тому перехід людства від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій, формування суспільства високого інтелекту об'єктивно висуває науку як найбільш пріоритетну сферу, що продукує нові знання та освіту, долучає до цих знань суспільство в цілому і кожную людину зокрема [2, 230].

Сьогодні освіта і наука України відповідно до руху країни в Європу беззаперечно і однозначно визначила, як основний напрям, інтеграцію в європейський освітній простір, приєднання до Болонського процесу, здійснення модернізації освітньої діяльності. Адже Болонський процес спрямований на перетворення Європи на найбільш конкурентоспроможний і розвинутий освітній простір у світі, а перспектива приєднання України до цього процесу надає державі можливість поглибити відносини з європейськими державами в подальшій інтеграції до ЄС. Тому в Україні все більше актуалізуються ідеї Болонського процесу про створення єдиного освітнього простору в Європі і відповідно до загальноєвропейських тенденцій та перспектив розвитку освіти розроблені і діють державні правові та нормативні документи, зокрема Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Закон України “Про вищу освіту”, численні накази МОН України (“Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу” (№48 від 23.01.2004), “Про затвердження “Програми дій” щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 рр.” (№49 від 23.01.2004)).

На сучасному етапі інтеграції у європейський та міжнародний освітній простір модернізація системи освіти в Україні є стратегічною метою українського суспільства як з точки зору внутрішніх потреб, так і з точки зору відповідності загальноосвітнім тенденціям і перспективам розвитку. Сьогодні вона відповідає завданням демократичної трансформації українського суспільства та утвердження нового місця України у сучасному глобалізованому світовому співтоваристві. Оскільки модернізація системи освіти в Україні вимагає відповідності вимогам сучасності, якості та інтернаціоналізації освіти, то вона повинна забезпечити перехід від існуючої моделі вибіркової і концентрованої освіти і навчання впродовж обмеженого терміну до гнучкої системи неперервної освіти, відповідно до швидкозмінюваних потреб і попиту на ринку праці. Тому стратегічним напрямом модернізації української системи освіти повинен бути розвиток неперервної освіти, що є необхідним в умовах реформування освітньої галузі України в процесі інтеграції у світовий та європейський освітній простір.

Проблеми неперервної освіти, модернізації системи освіти і науки України відповідно до ідей та документів Болонського процесу досліджують В.П.Андрущенко, В.І.Байденко, В.І.Воскресенський, В.С.Журавський, М.З.Згуровський, В.Г.Кремень, К.М.Левківський, І.Б.Міщенко, В.С.Сенашенко, М.Ф.Степко, І.І.Тимошенко та ін. У своїх наукових працях дослідники визначають основні напрями впровадження ідей Болонського процесу, завдання та шляхи адаптації освіти України в європейський освітній і науковий простір, стратегічні напрями модернізації української освіти в

контексті Болонського процесу, наголошують на необхідності реформування усіх ланок неперервної освіти. Слід зазначити, що все частіше проблеми неперервної освіти стають предметом досліджень і обговорень не тільки в науково-педагогічній літературі, а й у матеріалах практичного спрямування, нормативно-правових актах, навчально-методичній літературі, в дискусіях і практичних заходах щодо реформування системи освіти.

Сучасні суспільно-економічні зовнішні та внутрішні умови висувають нові вимоги і завдання щодо професійних і соціальних якостей людини, формування її як особистості, яка розвивається постійно і неперервно від народження і протягом усього життя, характеру і рівня її трудової та професійної діяльності, ставлення до праці і суспільства, рівня свідомості щодо суті виробничих сил і відносин, перспектив сучасних цивілізаційних процесів [6, 18]. Тому однією з основних освітніх ідей на рубежі тисячоліть є ідея неперервної освіти, яка тісно пов'язана з прагненням до постійного збагачення потенціалу особистості, професійних можливостей відповідно до ідеалів культури, моральності, професіоналізму, повноцінної самореалізації в житті. Виходячи із вищезазначеного у даному дослідженні звернемо увагу на теоретичні аспекти неперервної освіти як один із напрямів модернізації освіти в Україні, звернемо увагу на нормативно-правові аспекти навчання впродовж життя у контексті Болонського процесу, визначимо зміст та основні завдання неперервної освіти, коли крім знань, умінь і навичок, у її зміст входять як сам процес, так і досвід їх одержання та практичного застосування, а також шляхи і способи самостійного пошуку особистості.

Система неперервної освіти – це нова соціально-педагогічна парадигма, формування якої об'єктивно зумовлене усім соціально-економічним і суспільним розвитком під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів, якими характеризується сучасний цивілізаційний розвиток. Вона покликана і здатна забезпечити сучасний рівень професійної підготовки фахівців, наступність та взаємоузгодженість формування професійного мислення як основи професійної культури [6, 18]. Поряд з цим система неперервної освіти в сучасному розумінні має орієнтуватися на цілісний розвиток людини як особистості, як суб'єкта діяльності і спілкування протягом усього життя, на підвищення можливостей її трудової та соціальної адаптації. Вона має за мету розвиток здібностей кожної людини, її прагнень і можливостей самотворення, різнобічного розвитку [3, 77].

Ідея неперервної освіти є однією з ключових в освітній політиці початку XXI ст. За визначенням Генерального секретаря ЮНЕСКО Жана Делора, характерною ознакою сьогодення є те, що все більша кількість країн рухається до побудови суспільства, яке безперервно навчатиметься [6, 18]. Слід зазначити, що ідея необхідності навчання впродовж життя знаходить своє відображення ще на початку XVII ст. у працях Я.А.Коменського, який стверджував, що все життя являється школою для кожної людини, людині у будь-якому віці судилося навчатися. Сучасне розуміння ідеї навчання впродовж життя було сформульовано на початку 70-х років XX ст. Так, у документах ЮНЕСКО зазначалося, що важливою ціллю будь-якого суспільства повинно бути надання освіти всім людям, незалежно від віку, соціального походження, статі, національності [1, 148]. Значна робота з питання навчання впродовж життя була виконана, починаючи з 1972 р., коли ЮНЕСКО вводить це поняття як поняття глобальної перспективи, яке фокусується на наступних аспектах: потреби і права людей на навчання впродовж життя; формування комплексного підходу між формальним і неформальним контекстами навчання та адекватне їх фінансування; охоплення всіх людей, починаючи з наймолодших і закінчуючи найстаршими; пошук шляхів демократизації доступу до навчання [5, 17]. Вже з початку 90-х років ідеї неперервної освіти стали фундаментальними для розробки національних програм розвитку освіти в XXI ст. у багатьох цивілізованих країнах світу.

Ідеї неперервної освіти знаходять відображення у документах Болонського процесу. Так, у Сорбоннській декларації (1998) наголошувалося на важливості істотних змін в освіті й умовах праці, розмаїтості шляхів становлення фахової кар'єри з очевидною необхідністю навчання й підготовки протягом усього життя [5, 32]. В Болонській декларації (1999) стверджується, що право людини і народів на освіту, їх право на отримання знань впродовж життя повинні розглядатися нарівні з іншими основними правами, такими як право на охорону здоров'я, право на безпеку, на всі форми суспільних свобод і т.п. [1, 149]. На зустрічі європейських міністрів у м. Прага (2001) навчання впродовж життя було визнано невід'ємним елементом Європейського простору освіти, адже у майбутній Європі, де знання складатимуть основу суспільства та економіки, стратегії навчання впродовж життя необхідні для того, щоб витримувати випробування конкурентоспроможності та застосування нових технологій, зміцнення соціальної єдності, забезпечення рівних можливостей та покращення якості життя [5, 33]. Дані ідеї знайшли своє відображення і на Берлінському самміті (2003), де підкреслювалася важливість запровадження в реальність навчання впродовж життя, вживання заходів для спрямування національної політики країн до цієї мети, розширення можливостей навчання для всіх громадян, згідно з їхніми уподобаннями і здібностями [5, 34]. У відповідності до вищезазначеного, слід наголосити, що сучасна система законів та нормативних актів, які регулюють відносини в освітній галузі відповідно до ідей Болонського процесу, в значній мірі відображає потреби і запити населення щодо надання освітніх послуг, забезпечує належне навчально-методичне забезпечення, сприяє впровадженню системи ступеневої підготовки спеціалістів, навчання особистості впродовж життя.

Сьогодні швидкий і динамічний розвиток виробничої і соціальної сфер привів до створення теоретичних моделей неперервної освіти і досвіду їхньої практичної реалізації. Концепція неперервної освіти важлива для реформ, які здійснюються у всіх країнах з перехідною економікою, до яких належить й Україна. В цих країнах повинні збільшуватися інвестиції в людський капітал і удосконалення рівня умінь своїх громадян. Тільки в такий спосіб вони зможуть упоратися з такими фундаментальними змінами в світовій економіці, як глобалізація ринків, швидкий темп технологічного розвитку і світова конкуренція [5, 25]. В Україні неперервна освіта дозволяє надати підтримку суспільству, засновану на знаннях, що формується, допомогти громадянам адаптуватися до змін в економіці і суспільстві і сприяє розвитку істинної культури навчання. Оскільки для життя, роботи і підтримки конкурентоспроможності Європі і світу потрібні компетентні громадяни, працівники, підприємці і уряди, то здобуття знань, умінь і компетенцій особистості має набути постійного характеру і здійснюватися, починаючи з дитячого садка і до післяпенсійного віку, “з колиски до останнього подиху” [5, 24].

Сучасна неперервна освіта має діяти як єдиний комплекс на основі субординації всіх ланок освіти, взаємозв'язку та координації її установ, що постійно розвивається і надає кожній людині можливість підключитися до освітнього процесу на будь-якому етапі її життя. Це забезпечується насамперед наступністю всіх структурних елементів системи освіти на основі затверджених єдиних освітніх стандартів, взаємним доповненням різних форм навчання. Слід зазначити, що сьогодні при формуванні політики у сфері освіти враховується як формальна освіта (освіта в навчальному закладі з врученням документа про освіту державного зразка), так і неформальна освіта (освіта в навчальному закладі, в громадських організаціях або індивідуальні заняття з репетитором без отримання документа про освіту), а також інформальна освіта – індивідуальна пізнавальна діяльність людини в її повсякденному житті, яка не обов'язково має спрямований характер [3, 76].

Новий підхід у розвитку системи освіти України орієнтовано на перспективі розвитку суспільства і виробництва, зближення та взаємопроникнення сфери освіти і

сфери професійної діяльності й розглядається як найважливіший фактор та умова розвитку цієї діяльності, підвищення освіченості кожної людини, розвиток її здібностей і задатків, її повноцінної реалізації. Тільки неперервна освіта забезпечує конкурентоспроможність, запобігає достроковому вилученню людини з активної професійної діяльності. Тому роки реформування освітньої галузі України відзначені активними пошуками моделей неперервної освіти, які відповідають нагальним потребам часу [3, 78].

Інтеграційні процеси, повноправним учасником яких виступає Україна, вимагають реформування існуючої організаційно-функціональної освітньої моделі, у першу чергу, щодо забезпечення неперервної освіти, формування у громадян усвідомленої потреби постійно підвищувати свій освітньо-професійний рівень, створення рівних можливостей доступу до освітніх послуг незалежно від соціальної самоідентифікації та місця проживання. Ці процеси потребують науково-теоретичного обґрунтування, законодавчого регулювання та навчально-методичного й кадрового забезпечення. В свою чергу створення організаційних, методичних та фінансових можливостей для здобуття неперервної освіти є практичною реалізацією конституційного права громадян України на освіту, сприяє вільному вибору професії, створює умови для гнучкого реагування особи на зміни попиту на ринку праці [4, 128]. У зв'язку з цим законодавство України повинно забезпечити право особи на неперервну освіту, визначити державну політику та державні гарантії у сфері навчання впродовж життя як провідного чинника соціального та економічного прогресу суспільства, найвищою цінністю і основним капіталом якого в сучасному суспільстві є людина, здатна до пошуку та засвоєння нових знань і прийняття нестандартних рішень [4, 130].

Таким чином, орієнтуючись на випереджене розв'язання проблем розвитку суспільства, науки, виробництва, культури та інших сфер соціальної практики, неперервна освіта передбачає задоволення потреб особистості в інтелектуальному, культурному і духовному розвитку; формування у осіб, які навчаються, громадянської позиції, здатності до праці і життя в умовах сучасної цивілізації, її демократичного розвитку; збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей суспільства; розповсюдження знань серед населення, підвищення його культурного та освітнього рівня; забезпечення здобуття освіти впродовж життя незалежно від віку, статі, етнічної незалежності, світоглядних переконань, соціального і майнового стану, місця проживання, стану здоров'я; активізацію пізнавальної самостійності, виховання творчої особистості фахівця з високою професійною компетентністю, вільну орієнтацію фахівця в соціальному оточенні. Тому формування системи неперервної освіти є стратегічним напрямом модернізації освіти України як в інтересах особистісного, громадянського та соціального, так і загальнодержавного розвитку, що диктується інтеграцією української держави у світовий та європейський освітній простір.

Вважаємо, що проблема неперервної освіти потребує більш детального вивчення у напрямі забезпечення державою навчання впродовж життя; зосередження уваги на питаннях про наступність законодавчої бази між усіма органами та рівнями освіти – від дитячого садка до докторантури; вироблення нормативно-правових основ для створення умов для навчання впродовж життя; розробки науково-педагогічними кадрами нових за змістом і сутністю навчальних планів, програм, підручників відповідно до природних здібностей і життєвих планів особистості; забезпечення матеріально-технічної бази навчального процесу із врахуванням сучасних умов; визначення практичного аспекту неперервної освіти, її впровадження в систему освіти України; обґрунтування організаційних форм, методів і засобів навчання впродовж життя тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В.И. Непрерывное образование – стратегическое направление развития современных образовательных систем // Проблемы модернізації освіти України в контексті Болонського процесу: Матеріали Першої Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 20-21 лютого 2004 р. / Редкол.: І.І.Тимошенко та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С.147-150.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2004. – 384с.
3. Кузнецов Г., Калюжна Т. Науково-методичні та соціально-педагогічні аспекти безперервної освіти в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. – 2006. – №1. – С.75-79.
4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) / За ред. В.Г.Кременя. – Київ-Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. – 147с.
5. Степко М.Ф. Болонський процес і навчання впродовж життя: Монографія. – Х.: ХПІ, 2004. – 112с.
6. Тимошенко І.І., Тимошенко О.І. Формування системи навчання впродовж життя – стратегічний напрямок модернізації освіти // Проблемы модернізації освіти України в контексті Болонського процесу: Матеріали Першої Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 20-21 лютого 2004 р. / Редкол.: І.І.Тимошенко та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С.18-22.

У статті розкривається питання неперервної освіти як стратегічного напрямку модернізації освіти України, звернено увагу на нормативно-правові аспекти навчання впродовж життя у контексті Болонського процесу, розкрито зміст і завдання неперервної освіти в умовах реформування освітньої галузі, визначено вплив інтеграційних процесів на розвиток освітнього простору, забезпечення якості підготовки фахівців, запровадження ефективної системи неперервної освіти українського суспільства задля формування висококваліфікованого фахівця з високорозвиненими особистісними та професійними якостями.

Ключові слова: неперервна освіта, модернізація освіти, Болонський процес, система освіти України, інтеграційні процеси, реформування освіти.

В статье раскрывается вопрос непрерывного образования как стратегического направления модернизации образования Украины, обращено внимание на нормативно-правовые аспекты обучения на протяжении жизни в контексте Болонского процесса, раскрыто содержание и задания непрерывного образования в условиях реформирования образовательной сферы, определено влияние интеграционных процессов на развитие образовательного пространства, обеспечение качества подготовки специалистов, внедрение эффективной системы непрерывного образования украинского общества с целью формирования высококвалифицированного специалиста с высоко развитыми личностными и профессиональными качествами.

Ключевые слова: непрерывное образование, модернизация образования, Болонский процесс, система образования Украины, интеграционные процессы, реформирование образования.

In the article the question of continuous education opens up as strategic direction of modernization of formation of Ukraine, paid attention to normatively-legal aspects of teaching during life in the Bolonskij user structure, maintenance and tasks of continuous education is exposed in the conditions of reformation of educational sphere, influence of integration processes is certain on development of educational space, providing of quality of preparation of specialists, introduction of the effective system of continuous formation of Ukrainian society with the purpose of forming of highly skilled specialist with highly developed personality and professional internalss.

Key words: continuous education, modernization of education, Bolonskij process, system of formation of Ukraine, integration processes, reformation of education.